

РОБОТА З ДІТЬМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В ІНТЕРНЕТІ, ДЛЯ ФАХІВЦІВ ІЗ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Матеріали розроблені громадською організацією "Центр захищеності в Інтернеті "Стоп Секстинг", за фінансової підтримки Українського Гуманітарного Фонду та у партнерстві з Ресурсним Центром Недержавних Організацій

Автори-упорядники:

Лілія Маркунас, керівниця освітнього відділу ГО "Стоп Секстинг"

Василь Філоненко, тренер-методолог ГО "Стоп Секстинг"

Анастасія Дьякова, голова правління ГО "Стоп Секстинг"

Аліна Касілова, клінічна психологиня за напрямком батьківсько-дитячих стосунків, тренерка у сфері захисту прав людини.

Редактори-консультанти:

Подоляк Наталія, клініка «Добробут». Авторка та директорка сімейно-дитячого Клубу «Я да Вінчі»

Ольга Малько, вчитель української мови та літератури.

Освітній проект #stop_секстинг створений у 2018 році з метою захисту українських дітей від сексуального насильства в інтернеті.

Познайомитись з проектом #stop_секстинг можна за посиланням <https://stop-sexting.in.ua/>

Приєднуйтеся до нас у соціальних мережах:

Facebook <https://www.facebook.com/stopsextingua/>

Instagram <https://www.instagram.com/stopsexting.ua>

Чат-бот <https://t.me/StopSextingBot>

YouTube <https://www.youtube.com/StopSextingUkraine>

TikTok <https://www.tiktok.com/@stopsexting.ua>

ЗМІСТ

БАЗОВИЙ БЛОК

Загальна інформація про сексуальне насильство над дітьми в інтернеті	5
Онлайн-ризик пов'язаний із сексуальною експлуатацією та насильством	9
Чому діти є вразливою категорією, особливо під час воєнного стану	15
Онлайн-насильство та його наслідки	17
Кримінальна відповідальність за злочини	22

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА ПОСІБНИКА

За якими ознаками психолог може розпізнати дитину, яка є постраждалою від сексуального насильства в онлайні?	26
Основні правила реагування на випадки онлайн-ризиків, які можуть трапитися з дитиною	28
Алгоритм надання психологічної допомоги дитині, якщо дитина сама звернулася за допомогою або ви дізнались про випадок сексуального насильства в онлайні під час консультації	29
Висновки	36
Список джерел та літератури	37

БАЗОВИЙ БЛОК

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ В ІНТЕРНЕТІ

Актуальність теми полягає в тому, що сучасні діти більшу частину вільного часу проводять в інтернеті, де знайомляться з відкритою інформацією, яка може бути для них шкідливою. У мережі вони спілкуються не лише з друзями з реального життя, а й заводять нові знайомства в онлайн-середовищі, які можуть бути небезпечними. На сьогодні відомо, що кожна третя дитина в Україні готова зустрітися з онлайн-знайомими, двоє із трьох дітей бачили контент, який їх дуже налякав або засмутив. Найчастіше ці діти готові звернутись до своїх найближчих друзів або батьків за допомогою.

В умовах пандемії COVID-19 інтернет став провідним каналом доступу до зовнішнього світу через депривацію інших способів комунікації. У березні 2020 року понад 1,5 мільярда дітей та молоді у світі постраждали від закриття шкіл та змогли продовжити навчання у режимі реального часу завдяки цифровим технологіям.

На початку 2022 року кількість користувачів інтернету у світі зросла до 4,95 мільярда, а рівень проникнення інтернету становить 62,5% населення світу (Кемп, 2022а). Дані показують, що за останній рік кількість користувачів інтернету зросла на 192 мільйони (+4,0%), але постійні обмеження на дослідження та звітність через COVID-19 означають, що фактичні тенденції зростання можуть бути значно вищими, ніж припускають ці цифри.

В Україні цей показник ще вищий: користувачами інтернету є 71,8 % (31,1 млн осіб) від загальної кількості населення, з них майже чверть (18,9 %) – це діти (Кемп, 2022b).

Соціальні мережі є важливою частиною соціального і творчого життя підлітків. Діти використовують соціальні мережі для розваги, знайомств і підтримки дружніх стосунків, діляться інтересами з іншими, пізнають світ, підтримують контакти з членами сім'ї. Це продовження їхньої особистої взаємодії в реальному житті.

В Україні у 2020 році дослідження Служби порятунку дітей [«Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в інтернеті в Україні»](#), продемонструвало, що діти віком до 18 років, переважно використовують такі додатки:

- YouTube — 91 %
- Viber — 79,5 %
- TikTok — 59,7 %
- Instagram — 59,6 %
- Telegram — 44,1 %.

“ДАР’Я (14 років)

Перший смартфон з’явився у 8 років. Більшість дітей у класі вже мала смартфони, тому батьки вирішили купити й мені. Думали, що буде корисно для підтримання зв’язку з ними. Тоді я його використовувала для спілкування з друзями й родиною, а зараз він у мене як «третя рука»: я веду блог у соцмережах, спілкуюся з друзями, усе моє життя в інтернеті.

Моєму молодшому брату вже 9. У нього мій попередній телефон. Він його використовує теж для спілкування з друзями. Батьки не дозволяють користуватися соцмережами, але він багато грає в ігри. Я вважаю, що найкращий вік для першого гаджета — це 3–4 клас. Але важливо, щоб батьки стежили за тим, що дитина там робить, і встановлювали контроль для фільтрації інформації”.

Зазначимо, що 95% українських дітей мають доступ до інтернету вдома, при цьому 86% дітей мають власний гаджет. Це дозволяє їм користуватися інтернетом майже всюди, де є зв’язок, і саме телефон є основним засобом комунікації для дітей в інтернеті.

Також дослідження показали, що 23,5% опитаних дітей потрапляли в ситуацію пов’язану із сексуальним насильством.

За останній рік 8% (близько 380 дітей) отримали прохання надіслати свої фото чи відео оголеного тіла.

Здебільшого випадки сексуального насильства та сексуальної експлуатації дітей — це запитування в інтернеті щодо їхніх інтимних частин тіла, розмова з дорослим незнайомцем в інтернеті та отримання фото чи відео чужого оголеного тіла (14% і 11% відповідно).

Близько 50% підлітків отримували або надсилали зображення інтимного характеру в мережі та стикались з пов'язаним із ними шантажем. Інколи це відбувається навіть без реального підґрунтя – злочинці діють навмання (надсилають повідомлення всім дітям, чиї профілі є відкритими), намагаючись шантажувати. Також шантажистами можуть стати реальні друзі після сварки, образи чи непорозуміння.

За даними [Центру досліджень кіберзалякування](#) 5% підлітків були об'єктами сексуальної агресії, і лише одна третина розповіла про це своїм батькам. «Як правило, на одного правопорушника припадає більше неповнолітніх жертв, ніж у всіх інших злочинах сексуальної експлуатації дітей» - йдеться у результатах дослідження.

Світова статистика

Основні результати річного [звіту IWF за 2022 рік](#) показують:

1. У 2022 році IWF дослідила загалом 375 230 повідомлень, які ймовірно містять зображення сексуального насильства над дітьми, що на 4% більше, ніж у 2021 році.
2. З них було підтверджено, що 255 588 повідомлень містять зображення або відео дітей, які потерпають від сексуального насильства.
3. Для порівняння з 2021 роком, коли IWF дослідила 361 062 звіти, 252 194 з яких підтверджено такими, що містять зображення сексуального насильства над дітьми.
4. У 2022 році 199 363 URL-адреси, які IWF підтвердила як матеріали сексуального насильства над дітьми, містили зображення та відео, зроблені та/або поширені через підключений до Інтернету пристрій із камерою, на відміну від фізичної присутності кривдника в кімнаті з постраждалою особою, або особами. Часто хтось, хто спілкується з дитиною в Інтернеті, доглядає за нею, примушує та заохочує її. Кількість цього матеріалу зросла на 9% порівняно з 2021 роком.

Інтернет – це фантастичний ресурс, який дозволяє нашим дітям спілкуватися, навчатися та переживати багато різних емоцій, але є багато ризиків, які існують на всіх платформах і пристроях.

Наведена статистика та цифри показують, що багато дітей, на жаль, надсилають свої відверті фото, а одержувачами можуть бути люди навіть не знайомі в офлайн.

Чому так трапляється? Чому саме діти є вразливою аудиторією до таких злочинів?

Перед тим, як ми підемо далі, пропонуємо вам подивитись відео та звернути увагу, як злочинці завойовують довіру дітей: [Онлайн сексуальне насильство над дітьми](#)

Дітям важко уявити, як дії онлайн можуть стати причиною проблем в офлайн. Тому вони готові на більш ризиковані дії: ділитися приватною інформацією, робити свої оголені фото, спілкуватися з незнайомцем, навіть роздягатися перед ним. Такий феномен має назву «ілюзія спальні». Дитині здається, що можна робити онлайн абсолютно все, адже фізично вона в безпеці (часто вдома, у своїй спальні). Усе відбувається, наче в комп'ютерній грі — в іншій реальності. Насправді зв'язок між онлайн і офлайн сильніший, ніж хотілося б. Поява камер у гаджетах, якими користуються діти, наражають їх на серйозну небезпеку в мережі. Також «ілюзію спальні» можна застосувати й до батьків. Бо батьки можуть вважати, що дитина зараз удома у своїй спальні та їй нічого не загрожує, то ж і не цікавляться її онлайн-світом та життям.

Часом злочинці обирають саме канал особистих повідомлень у різних соціальних мережах для того, щоб побудувати перший контакт з жертвою. Окрім цього, злочинці можуть скористатися також комунікацією в онлайн-іграх, це один із найпростіших способів почати спілкування, бо діти захоплені грою, думають, що грають з однолітками та вважають себе у безпеці. Тому важливим правилом інтернет безпеки є те, щоб діти та підлітки спілкувались у мережі лише з тими, кого вони знають в житті.

Злочинці обирають такий шлях, бо це легкий і часто анонімний доступ до дітей. У мережі простежується ризикована поведінка дітей, по якій можна відокремити жертв, а також можливість віртуальної перевірки, чи легко побудувати контакт.

Прикладом є історія вчительки, яка трапилась з її учнем в Україні у 2023 році. Хлопець грав в онлайн-гру (у мережі). До нього у чат постукався інший гравець, де й почалося спілкування. Підсумком такого контакту став переказ коштів у розмірі 2000 грн. з батьківської карти на рахунок зловмисника. Саме тому не можна недооцінювати навіть таку звичайну штуку, як онлайн-ігри.

ОНЛАЙН-РИЗИКИ ПОВ'ЯЗАНІ З СЕКСУАЛЬНОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ТА НАСИЛЬСТВОМ:

Сексторшн

Це налагодження незнайомцями довірливих стосунків в інтернеті з дитиною з метою отримання приватних матеріалів, інтимних фото чи/або відео та подальшого шантажування ними, вимагання грошей чи додаткових матеріалів.

Існують випадки, коли дітям навіть платять за перші дуже невинні фото чи відео. Потім погрожують розповсюдити матеріали серед друзів і родичів, вимагають надіслати більш інтимні фото чи зробити певні дії сексуального характеру перед камерою. Тут у злочинця може бути мета отримати матеріали для продажу і/або отримати гроші від дитини.

Такі дії передбачають кримінальну відповідальність злочинців за статтями 156-1 (домагання дитини для сексуальних цілей) та 301-1 (виготовлення та розповсюдження дитячої порнографії) Кримінального кодексу України.

Згідно із дослідженнями організації “Центру дослідження кібербулінгу” як мінімум 5% підлітків стали постраждалими особами сексторшну. До того ж ФБР фіксує значний сплеск ситуацій, які пов'язані із сексторшном.

Причини, які дозволяють зловмиснику маніпулювати дитиною:

- довіра до незнайомця, оскільки часто злочинці використовують фейкові профілі підлітків для налагодження контакту;
- брак уваги в реальному житті, недостатня кількість соціальних контактів, коли діти та підлітки намагаються в інтернеті знайти друзів чи романтичні стосунки;
- погрози заподіяти шкоду дитині чи членам її родини, якщо вона не надішле фото;
- залякування створити сексуалізований контент, якого не існує — поєднуючи обличчя дитини з тілом іншої людини через спеціальні додатки, якщо дитина не зробить те, що злочинці вимагають;
- залякування вчинити суїцид, якщо дитина чи підліток не надішле оголене фото;
- обмін грошей чи подарунків на такий контент від дитини чи підлітка.

Наслідки:

1. Наслідки сексторшену мають однаковий вплив на дівчат та хлопців будь-якого віку. Згідно з [дослідженнями](#) Transparency International 1 з 3 дітей, які мали досвід сексторшену, заподіювали собі шкоду, вчиняли спроби самогубства через отриману психологічну травму. Більшість, хто зіштовхнувся з цим явищем, повідомляють про відчуття самотності, високої тривоги та депресивності думок.
2. Психологічна травма, спричинена цим ризиком, впливає на всі сфери життя жертви. Сюди відносять зниження продуктивності, відмову від відвідування навчання, а також уникання місць, де потенційно можна зустрінеться зі злочинцем. Дитина знаходиться у постійній тривозі та переживає страх.
3. Постраждалі від сексторшену можуть відчувати стигму суспільства через неприйняття, приниження, ізоляцію та звинувачення у тому, що відбулося.

Онлайн-грумінг

Це побудова дорослим/групою дорослих осіб довірливих стосунків з дитиною (підлітком) з метою сексуального насильства онлайн чи у реальному житті. Часом це переростає у вимагання офлайн сексуальних зустрічей, де діти стають постраждалими особами від зґвалтувань або використовуються для виготовлення матеріалів сексуального насильства (дитячої порнографії). Одна з причин криється в тому, що спілкуючись онлайн із людиною, в офлайн до цієї людини діти перестають застосовувати правила поведінки з незнайомими людьми.

Мотив онлайн-грумінгу — задоволення сексуальних, емоційних бажань зловмисника та проявів сили. Діти можуть вважати, що після нетривалого спілкування в інтернеті вже добре знають людину, починають їй довіряти. Часом переконують себе, що в них романтичні стосунки, дружба або ця людина справді представляє модельну чи акторську агенцію, і треба зробити декілька більш відвертих фото, щоб пройти кастинг і стати суперзіркою.

Дослідження організації THORN показало, що серед опитаних дітей-жертв онлайн-грумінгу кожна четверта дитина була віком 12 років або менше. 62% дітей погоджувалися на вимоги злочинців. Для 68% з них погрози, вимоги та шантаж не припиняли збільшуватися навіть після надсилання матеріалів.

Пропонуємо вам ознайомитись із ситуацією, яка сталась в Україні.

«31-річний чоловік спілкувався в інтернеті з 9-річною дівчинкою. Вони познайомились у соцмережі. Кілька днів переписувались, а потім домовились про зустріч. При цьому чоловік наполягав, щоб дівчинка нічого не розповідала батькам. Згодом чоловік орендував у місті квартиру і приїхав за дівчинкою, яка живе в селі неподалік, на власному автомобілі. Він пообіцяв звозити її в McDonald's, однак відвіз на орендовану квартиру. Там вчиняв з нею дії сексуального характеру, які можна кваліфікувати як зґвалтування. Після цього чоловік пригостив дівчинку в місцевому кафе та відвіз додому».

Розглянемо причини, які дозволяють зловмиснику маніпулювати дитиною.

Діти, які:

- відчують труднощі з однолітками, у тому числі соціальні та комунікаційні проблеми;
- мають низьку самооцінку; мають обмежену обізнаність щодо ризиків в інтернеті (наприклад, можуть ставитись до всіх онлайн знайомих, як до справжніх друзів);
- не мають контролю за онлайн часом з боку дорослих;
- довіряють незнайомцям, оскільки часто злочинці використовують фейкові профілі підлітків для налагодження контакту;
- відчують брак уваги в реальному житті, недостатню кількість соціальних контактів, намагаються в інтернеті знайти друзів чи романтичні стосунки;
- Тиск зі сторони зловмисника:
- зловмисники погрожують заподіювати шкоду дитині чи членам її родини, якщо вона не надішле фото;
- зловмисники залякують створенням нереального сексуалізованого контенту, поєднуючи обличчя дитини з тілом іншої людини через спеціальні додатки, якщо дитина не зробить те, що від неї вимагають;
- зловмисники залякують вчинити суїцид, якщо дитина чи підліток не надішле оголене фото;
- пропонують дитині чи підлітку гроші чи подарунки в обмін на контент, який зображає сексуальну експлуатацію або насильство над дитиною.

Наслідки для дитини:

1. Самотність, відчай та безвихідь, тому діти погоджуються на всі умови кривдників.
2. Відчуття провини за те, що трапилось, чи думка, що дитина на це заслуговує.
3. Порушення зловмисником довіри дитини, ця зрада впливає на подальшу побудову відносин дитиною з оточенням.
4. Суїцид — як крайній прояв.
5. Психологічна травма, спричинена цим ризиком, впливає на всі сфери життя жертви. Сюди відносять зниження продуктивності, відмову від відвідування навчання, а також уникання місць, де потенційно можна зустрітись зі злочинцем. Дитина знаходиться в постійній тривозі та переживає страх.

Чому діти створюють свої сексуалізовані матеріали та поширюють їх:

- шантаж;
- примус;
- залякування злочинцями;
- довіра до співрозмовника та обмін таким матеріалом;
- отримання заохочення, грошей;
- для того, щоб виділитися серед однолітків;
- з помсти, наприклад, батькам.

У цьому посібнику ми будемо розглядати саме ці онлайн-ризик, які напряду пов'язані із сексуальним насильством та експлуатацією дітей.

Також важливо згадати ще про один вид ризику, який напряду не є сексуальним насильством. До цього ми розглянули онлайн-ризик, які відбуваються у категорії дитина-дорослий. Але є випадки, коли злочинцем може бути підліток. Розглянемо онлайн-ризик секстинг. Бо саме у цьому онлайн-ризик найчастіше буває категорія підліток-підліток.

Секстинг

Це обмін власними фото-, відео- та текстовими матеріалами інтимного характеру із застосуванням сучасних засобів зв'язку: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж (це стосується добровільного обміну повідомленнями між дітьми до 18 років, якщо є примус, шантаж - це сесторшн чи грумінг).

Діти можуть вважати, що секстинг безпечніший за сексуальні стосунки. Часто такі матеріали сприймаються як етап взаємин, і діти впевнені, що фото чи відео ніколи ніхто не побачить (або навіть не думають про таке). Але, на жаль, не всі романтичні стосунки в підлітковому віці тривають довго, і часто матеріал стає публічним.

Зазвичай один з партнерів вирішує помститися за образу чи розрив стосунків і викладає матеріали у спільні групи класу, друзів або створює неправдиві сторінки в соціальних мережах. Починається злива образливих коментарів спочатку онлайн (нерідко від абсолютно чужих людей), потім і в школі, а інколи навіть від широкого загалу.

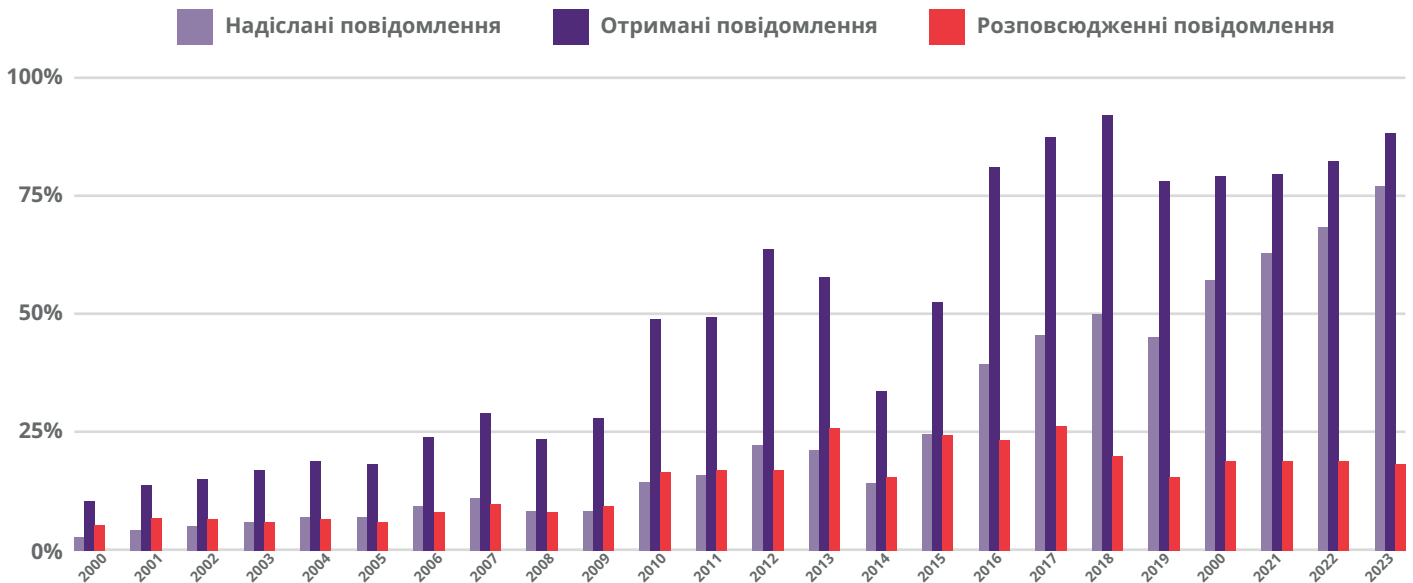
Через подібні ситуації можуть виникати прикрі проблеми (з навчанням, пошуком роботи або стажуванням) в майбутньому, бо про кожного з нас колись шукатимуть інформацію в інтернеті. Окрім того, відверті матеріали можуть потрапити на сайти з матеріалами сексуального насильства над дітьми (дитячою порнографією).

Секстинг на сьогодні набирає значних обертів. [Дослідження](#) щодо секстингу проведене серед 110 тисяч підлітків демонструє небезпечну тенденцію до збільшення випадків поширення своїх матеріалів інтимного характеру серед дітей та нормалізації цього процесу серед суспільства.

КЛЮЧОВІ СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ПРО SEXTING:

- секстинг – це напрям, який швидко розвивається і стає все більш популярним;
- **9 з 10** дорослих надсилали або отримували сексуальне повідомлення, зображення чи відео;
- **1 з 5 підлітків** брав участь у секстингу – надсиланні, отриманні сексуально оголених або майже оголених фотографій за допомогою текстових повідомлень або електронною поштою;
- **1 з 7 підлітків** обмінювався секс-файлами (з зображеннями або відео) з партнером.
- **понад 50%** дорослих неохоче брали участь у секстингу;
- **18% людей** повідомляють, що вони поділилися секстинг-повідомленням з іншими без згоди, з яких 55% поділилися ним з більше, ніж однією особою;
- **24% підлітків** 14-18 років надсилали сексти із зображеннями;
- **39% батьків** хвилюються, що їхня дитина може брати участь у секстингу.

Поширеність секстингу серед дорослих

Розглянемо причини виникнення даного ризику:

- підлітки вбачають у цьому цікавий та безпечний спосіб пізнати свою сексуальність. Це для них це як весела гра або невинний флірт;
- це спосіб отримати увагу та схвальні коментарі, лайки - підняти свою самооцінку;
- це може бути способом виразити свою довіру та симпатію до того, кому ці фото (відео чи повідомлення) надсилаються;
- це може бути наслідком примусу або шантажу (наприклад, від хлопця/дівчини як посил про недовіру та завершення стосунків: "Якщо ти не надішлеш своє фото – значить у нас все не серйозно. Ти мені не довіряєш, і ми припиняємо наші стосунки").

Наслідки для дитини:

1. Шантаж, вимагання та маніпуляції одним підлітком над іншим. Як наслідок ще більше посилення залежності через страх опублікування матеріалів.
2. Якщо фото/відео/інші матеріали були поширені третім особам, то дитина частіше за все відчуває страх, сором, приниження, почуття провини, ганьби, злість та самозвинувачення, що надалі може призвести до емоційного дистресу, самовіддалення від інших, суїцидальних думок.
3. Дитина може зіткнутися з кібербулінгом у мережі та булінгом у закладі освіти, інших принизливих дій.
4. Загроза психічному здоров'ю дитини.
5. Загроза у вигляді проблем з навчанням, отриманням роботи або стажуванням.

Відео про секстинг: <https://www.youtube.com/watch?v=Qv506wMWrZA>

ЧОМУ ДІТИ Є ВРАЗЛИВОЮ КАТЕГОРІЄЮ, ОСОБЛИВО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Діти завжди були **вразливою категорією** щодо питань безпеки в інтернеті, введення воєнного стану в Україні загострило ситуацію.

Поговоримо про чинники, які впливають на виникнення явища сексуального насильства щодо дітей.

1 Доступність гаджетів

Будь-яка дитина може надіслати своє зображення, якщо в неї є пристрій з камерою та доступ до інтернету. Таким чином діти досліджують власну сексуальність. Для підлітків це, на перший погляд, виглядає безпечніше, ніж справжній секс.

2 Особливість підліткового віку та брак уваги з боку дорослих

Відтак діти шукають уваги у соціальних мережах. Через сучасні тенденції відбувається гіперсексуалізація поведінки – бажання виглядати відверто та спокусливо.

3 Брак знань щодо можливих наслідків віртуальних стосунків

Секстинг може бути частиною побудови довіри в онлайн-середовищі, особливо між підлітками: “Я надішлю тобі відверті фото, щоб показати, що довіряю тобі”. Але людина може зловживати такою довірою, про що підлітки не замислюються.

4 Маніпуляції з боку онлайн “друзів”

- погрожують заподіювати шкоду дитині чи членам її родини, якщо вона не надішле фото чи не вийде на зв'язок;
- залякують створити нереальний сексуалізований контент, поєднуючи обличчя дитини з тілом іншої людини через спеціальні додатки, якщо дитина не зробить те, що злочинці вимагають;
- залякують вчинити суїцид, якщо дитина чи підліток не надішле оголене фото чи не вийде на зв'язок;
- пропонують гроші чи подарунки в обмін на такий контент від дитини чи підлітка;
- пропонують “роботу” у модельному агентстві, де потім створюють такі фото/відео та поширюють їх;
- якщо було листування на тему сексу, то можуть погрожувати викласти його в соціальні мережі.

5 Діти з “групи ризику”, які можуть бути найбільш вразливі:

- відчувають труднощі у спілкуванні з однолітками, мають соціальні та комунікаційні проблеми;
- мають низьку самооцінку;
- мають обмежену обізнаність щодо ризиків в інтернеті (наприклад, можуть ставитись до всіх віртуальних знайомих, як до справжніх друзів);
- не мають контролю за часом в інтернеті з боку дорослих.

Під час воєнного стану ці ризики для дітей особливо посилюються. Батьки можуть мати проблеми особистого характеру, що пов'язані з війною.

Розглянемо декілька причин, які впливають на виникнення ризиків.

1. Проблеми із цифровою грамотністю, як дітей, так і батьків. Вони можуть не розуміти наслідків своїх дій в онлайн-середовищі та стати легкою мішенню для кіберзлочинців.
2. Під час війни існує проблема комунікації дітей та батьків, пов'язана з тривожністю, стресом, невідомістю перед майбутнім тощо.
3. Проблеми, пов'язані з питання фізичної безпеки дітей під час війни. У такі моменти у батьків не завжди є час на контроль та спілкування з дітьми про життя, у тому числі й в онлайні. Але всім дітям потрібна батьківська увага та підтримка. Якщо її немає, то вони йдуть за нею до інших людей, наприклад, в інтернет, де можуть стати легкою здобиччю для інтернет-злочинців.
4. Втрата батьків або рідних також робить дитину більш вразливою та дозволяє злочинцю легше маніпулювати дитиною.

Також не варто нехтувати і причинами, які не пов'язані з війною, але все одно залишаються вагомими факторами, які дозволяють маніпулювати дитиною в мережі: відсутність критичного мислення у дитини, бажання отримати схвальні відгуки від інтернет-спільноти, бажання заробити гроші, ілюзія спальні, пропозиції, які викликають інтерес, дитяча цікавість та допитливість, шантаж, залякування та погрози.

Отже, під час війни, діти є особливо вразливою категорією населення. Бо до тих викликів, які існують у мирний час, додаються нові. Злочинці не гребують ніякими способами та можливостями у досягненні своїх цілей. Деякі батьки, які також отримують нові проблеми та неприємності, не завжди готові самостійно впоратися з ними, особливо, що стосується мережі.

[Дослідження](#) показують, що майже 45% дітей ніколи не розкажуть про ситуації насильства, що трапилися з ними в інтернеті. Чому діти не готові ділитися такими ситуаціями? Розглянемо деякі складові:

- особливості розвитку дитини (дитина з особливими освітніми потребами; проблемами у сім'ї, як наслідок, відсутність довіри до дорослих);
- дитина не може протистояти насильству. Злочинці розуміють психологію дитини, швидко завойовують її довіру, потім починають маніпулювати, шантажувати, погрожувати фізичною розправою над дитиною, її сім'єю або собою; погрожують опублікувати матеріали, на яких зображена дитина, у відкритому доступі;
- злочинець маніпулює та змушує дітей брати провину на себе;
- нормалізація насильства злочинцями. Злочинці маніпулюють дитиною та намагаються переконати дитину в тому, що те, що вона робить, це нормально (наприклад, дитина не хоче ділитися приватною інформацією, світлинами, отже, вона не любить/ не довіряє/не поважає того, з ким спілкується, у нашій ситуації – злочинця);
- погрози, шантаж, маніпуляції зловмисника/зловмисників усіма можливими способами. Шантаж і погрози можуть бути першим повідомленням для дитини (наприклад, попередньо переглянувши профіль дитини й побачивши там фото сімейної вечері на кухні, злочинець може погрожувати: “Якщо ти не зробиш того, що я хочу, то я знайду тебе і зроблю тобі боляче, я знаю, якого кольору шпалери у тебе на кухні”. Надалі, як результат, з'являються маніпуляції: “Якщо ти мені не надішлеш фото/відео, то ти мене не любиш, не цінуєш” тощо).

Зазвичай злочинці намагаються маніпулювати одразу кількома дітьми, тож через випадок виявлення одного злочину можна виявити цілу низку інших злочинів над дітьми. Як приклад наводимо [новину](#).

ОНЛАЙН-НАСИЛЬСТВО ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Важливо зрозуміти, що сексуальне насильство над дітьми в онлайні суттєво відрізняється своїми наслідками від сексуального насильства над дітьми в офлайні. Перш за все, онлайн-насильство є всеохопним, тобто від нього буквально неможливо сховатися – злочинець/злочинці переслідують дитину всюди, де є інтернет: вдома, у закладі освіти, на прогулянці тощо. Через такий спосіб переслідування, особливо одразу у всіх соціальних мережах та месенджерах, у дитини складається враження, що злочинець знаходиться десь поряд та спостерігає

за нею всюди. Це створює потужний тиск на дитину та посилює вплив погроз і шантажу злочинця щодо самої дитини чи близьких для неї людей (сім'ї, батьків, родичів тощо). На відміну від сексуального насильства в офлайн, від якого дитина може відволіктися у школі чи вдома, насильство і тиск у цифровому середовищі відбувається 24/7 і ніде не залишає дитину.

Також сексуальне насильство у цифровому просторі є анонімним, тобто дитина не знає, хто ховається за профілем чи аватаром у соціальній мережі й де саме фізично знаходиться ця людина. Дитині невідомо, хто з нею комунікує: її одноліток, хтось зі знайомих чи взагалі людина, яку дитина ніколи не бачила особисто, не знає її віку, соціального статусу, рівня освіти. За допомогою "анонімності" зловмисники можуть створювати індивідуальний образ під кожну конкретну ситуацію, завойовувати довіру та маніпулювати дитиною або групою дітей залежно від злочинних намірів.

Звичайно, існують [сервіси](#), що займаються видаленням матеріалів сексуального насильства, та навіть попри це, усе, що потрапило в інтернет, залишається там назавжди. Наприклад, Олівію гвалтувати 6 років, а сцени насильства викладали в інтернет (у тому числі на порносайтах). Матеріали з нею зустрілися в інтернеті ще через 5 років після закінчення насильства. [Детальніше тут](#). Ніхто не може гарантувати, що видалений контент не зберігається у когось на особистому акаунті, телефоні, пам'яті комп'ютера чи ноутбуці, хмарному середовищі або у злочинців на їх особистих девайсах, чи не знаходяться у даркнеті за закритим посиланням.

Злочинці можуть використовувати контент неодноразово. Наприклад, злочинця, який шантажував та погрожував дитині, знайшли й покарали, але інший злочинець знайшов/купив/натрапив на контент у мережі й почав повторно шантажувати дитину та вимагати створення нових матеріалів.

У злочинців існують закриті спільноти, де вони діляться та обмінюються матеріалами зі своїми способами насильства над дітьми, у тому числі й за гроші, тобто купуючи (продаючи) такі матеріали та виготовляючи їх на замовлення. Надалі цей контент можуть використовувати з метою розбещення чи шантажування інших дітей.

ВАЖЛИВО! *Навіть коли психологічна реабілітація дитини щодо випадку сексуального онлайн-насильства проведена, ніхто не може бути впевнений, що контент, який зображує сексуальне насильство над дитиною, не з'явиться через деякий час ніде знову, і це не призведе до повторної ретравматизації дитини (чи вже дорослої особистості, якщо матеріали з'являться через багато років після того, як це відбулося).*

Дослідження [“All of Me Is Completely Different”: Experiences and Consequences Among Victims of Technology-Assisted Child Sexual Abuse”](#) тривога чи психологічні страждання з'являються у дитини не лише під час розповсюдження матеріалів. Коли контент знову поширюється, дитина повторно переживає ті самі почуття та емоції, відчуває безвихідь, безпорадність, беззахисність. Дитина, а згодом і доросла людина, яка постраждала від таких злочинів, живе у постійному страху. Думки, що хтось зі знайомих може побачити такий контент та впізнати дитину, або хтось зі злочинців прямо зараз переглядає матеріали зґвалтування та отримує задоволення від її страждань, постійно будуть нагадувати про те, що відбулося. Ці думки і страх викликають занепокоєння, про це свідчать розповіді постраждалих від сексуального насильства. Страх може зберігатися у постраждалої дитини на невизначений період часу, а вплив такого контенту переслідувати та наповнювати безвихіддю і тривожністю все життя. Наприклад, утримувати від бажання створити родину, бо є страх, що партнер дізнається про цю ситуацію; страх та тривожність під час влаштування на роботу, навчання чи знайомства з іншими людьми.

Разом із тим [дослідження “Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts”](#), що стосувалося випадків сексуального насильства в інтернеті та їх наслідків, демонструють серйозний вплив цих наслідків на психологічне здоров'я дітей, що опинилися в даній ситуації. У 90% випадків діти відчували психологічні страждання, ні з ким не спілкувалися, з'явилися проблеми зі сном, у деяких дітей з'явилося бажання самоушкодження та відбулися розлади булімічної поведінки. Діти відчувають провини, розгубленість, страх за себе та свою сім'ю, як крайній прояв можуть намагатися неодноразово вчинити суїцид. Злочини в онлайн-середовищі також руйнують довіру дитини до людей, її спроможність створювати романтичні стосунки, родину та накладають відбиток на все її доросле життя. Злочинці можуть навмисно маніпулювати дитиною, видаючи себе за перше кохання, що надалі буде трансформуватися у постраждалого в недовіру до можливих партнерів у дорослому житті.

У [дослідженні: “Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts”](#) діти, які постраждали від сексуального насильства, відчували самотність, проблеми та ізоляцію у школі, недовіру до людей, у тому числі й до членів своєї сім'ї. Також злочинці різними способами спокушають або заманюють до участі в сексуальних онлайн-діях, і більшість дітей бачили своє жорстоке поводження в ретроспективі інакше, ніж у момент цих дій. Тобто під час насильства діти вважали цю ситуацію загалом

нормальною (це результат маніпуляцій злочинця), але вже після реабілітації, вони вважали це недопустимим.

Окрім вищезазначених наслідків, які викликає сексуальне насильство та кібербулінг, це негативно впливатиме на самооцінку дитини, на неприйняття свого тіла та стигматизацію особистості у соціумі. [Одне із досліджень, а саме: "Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study"](#) продемонструвало, що сексуальне насильство в інтернеті тісно пов'язане з виникненням депресії у дитини.

[Згідно із дослідженням «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні»](#) 45% дітей ніколи не розкажуть про випадки сексуального насильства та експлуатації, які трапилися з ними в інтернеті. Дані української кіберполіції вказують на те, що тиск НІКОЛИ не завершується і злочинець не зупиняється у шантажі та вимаганні. Це дає дитині відчуття повної відсутності контролю над своїм життям. [Дослідження "Online sexual behaviours among Swedish youth: associations to background factors, behaviours and abuse"](#) показало, що тема сексуального насильства в інтернеті є делікатною і більшість дітей не можуть охарактеризувати ситуацію та розповісти про неї без почуття сорому/страху, бо ця тема в суспільстві викликає стигматизацію.

Стигматизація веде до того, що суспільство починає звинувачувати жертву у тому, що вона сама винна у ситуації насильства. Дитина не винна у тому, що вона постраждала від сексуального насильства, відповідальність лежить виключно на злочинцеві, який маніпулює дитиною та перекладає на неї відповідальність за ці злочини, наприклад, прищеплюючи думки про те, що дитина погана, сама себе не контролює і їй це подобається, що вона розбещена і сама цього хоче. Це призводить до самозвинувачення дитини у випадку сексуального насильства та подальшої самовіктимізації постраждалої особи.

Окремим наслідком є кібербулінг. Через анонімність користувачів та доступність контенту дитину можуть почати цькувати у цифровому середовищі абсолютно невідомі їй люди, і це цькування може бути у різних формах: агресивні коментарі, приватні погрози та засудження в особистому листуванні, створення іншого контенту: мемів, відео- та фотоматеріалів або ризик розміщення матеріалів на порносайтах. Злочинець може зламати або отримати доступ до сторінки дитини (шляхом маніпуляцій та погроз) і почати писати друзям/знайомим/підписникам дитини, що також є додатковим фактором, який створює сором, страх та стигматизацію дитини.

Зазвичай злочинці намагаються шантажувати (погрожувати, вимагати) одразу багатьох постраждалих дітей, тому оперативність та швидкість реагування дасть змогу виявити одразу низку випадків насильства над дітьми в інтернеті. Шантаж може перерости на ситуації переслідування в офлайн-житті, погрози та навіть зґвалтування в офлайні з можливим фільмуванням цього та подальшим поширенням у мережі. Тим, хто працює з дітьми, важливо розуміти, що ситуації сексуального насильства в інтернеті можуть потребувати особливого алгоритму дій крім того, що зазначений у нормативно-правових актах, через специфіку сексуального насильства в інтернеті.

Складність онлайн-злочинів спростовує ідею про те, що зловживання в інтернеті завжди є нефізичним. Науковці у дослідженні “Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts” дійшли висновку, що випадки сексуального насильства в онлайні з фізичним проникненням є однією з найважчих форм і завжди призводять до вищого рівня психологічних страждань, ніж насильство без проникнення. Тут досліджені випадки, коли діти під примусом злочинця здійснювали проникнення (руками, канцелярськими засобами, гребінцями, пляшками тощо) і страждали як фізично, так і психологічно.

Питання насильства в цифровому середовищі також породжують питання інтерпретації термінології щодо випадків онлайн-насильства. Наприклад, не всі учасники дослідження “Online sexual behaviours among Swedish youth: associations to background factors, behaviours and abuse” змогли визначити, що означає “частково роздягнені зображення”. Це означає, що зміст зображення та фільмів можуть різко відрізнятися та складатися з матеріалу без жодного наміру бути сексуальними у будь-який спосіб. Однак важливо розуміти, що оголена світлина чи відео, зроблені без сексуальних намірів, можуть бути поширені та використані в сексуальних цілях, незалежно від того, який був початковий намір. За допомогою сучасних засобів на основі штучного інтелекту злочинці на основі фото-аудіо-фотоматеріалів можуть створити матеріали прямих ефірів, де дитина може бути не оголеною, просто змінюючи обличчя на потрібне, а потім шантажувати дитину цими матеріалами, де навіть її немає.

Сексуальне насильство над дітьми в інтернеті є серйозною та складною проблемою, бо злочини у цифровому середовищі охоплюють одразу всі наявні форми насильства: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне. Саме тому онлайн-насильству потрібно приділяти не меншу увагу, аніж насильству в офлайні, та у жодному випадку не ігнорувати його прояви.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ

Вік відповідальності

Стаття 22. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність

1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років.
2. Особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за обмеженим переліком статей.

Сексуальне насильство

Стаття 152. Зґвалтування

1. Вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування).
3. Зґвалтування, вчинене групою осіб, або зґвалтування неповнолітньої особи.
4. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди.⁽¹⁾

Стаття 153. Сексуальне насильство

1. Вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (сексуальне насильство).
3. Сексуальне насильство, вчинене групою осіб або сексуальне насильство щодо неповнолітньої особи.
4. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди.

Стаття 155. Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку

1. Вчинення повнолітньою особою дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло особи, яка не досягла

⁽¹⁾Тут розглянемо лише ті, які стосуються сексуального насильства та експлуатації дітей в інтернеті. А саме: ст. 152, ст. 153, ст. 189.

шістнадцятирічного віку, з використанням геніталій, іншого органу чи частини тіла або будь-якого предмета.

2. Ті самі дії, вчинені близькими родичами або членами сім'ї, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілої особи або піклування про неї, або якщо вони поєднані з наданням грошової чи іншої винагороди потерпілій особі чи третій особі або з обіцянкою такої винагороди, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки.

Сексторшен

Стаття 120. Доведення до самогубства

1. Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства.

Стаття 154. Примушування до вступу в статевий зв'язок

1. Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою.

2. Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, поєднані з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів, або з погрозою розголошення відомостей, що ганьблять її чи близьких родичів.

Стаття 156. Розбещення неповнолітніх

1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку.

2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього.

Стаття 189. Вимагання

1. Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (вимагання).

Грумінг

Стаття 156. Розбещення неповнолітніх

1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку.
2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього.

Стаття 156-1. Домагання дитини для сексуальних цілей

1. Пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася.
2. Пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася.

⁽²⁾Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів

1. Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні.
2. Ті самі дії, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру.

⁽²⁾Під зустріччю в цій статті слід розуміти, у тому числі зустріч, проведення якої передбачає використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА ПОСІБНИКА

ЗА ЯКИМИ ОЗНАКАМИ ПСИХОЛОГ МОЖЕ РОЗПІЗНАТИ ДИТИНУ, ЯКА Є ПОСТРАЖДАЛОЮ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В ОНЛАЙНІ?

Пропонуємо ознайомитись з рядом ознак, які вказують на те, що дитина має небезпечну взаємодію в онлайні.

Деякі психічні, психологічні та соціальні стани сигналізують про те, що дитина переживає або пережила певний травматичний досвід та потребує допомоги.

Фізичні:

- дитина виглядає не виспаною, з'являється безсоння, прокидається серед ночі від нічних жахів;
- скарги на постійний психосоматичний головний біль чи біль у шлунку;
- швидка втрата ваги чи її набирання;
- помітні самоушкодження (порізи, глибокі подряпини, синці) на тілі.

Психічні зміни:

- розсіяна увага дитини;
- тимчасова "втрата" пам'яті - дитина забуває свої дії чи слова;
- втрата відчуття часу;
- регресія поведінки – дитина поводить себе так, наче вона молодша за свій вік.

Психологічні зміни:

- помітний страх чи нервовість дитини;
- також спостерігається нервовість чи злість під час використання гаджета;
- агресивні прояви поведінки без наявної причини;
- дитині здається, що її переслідують, і вона говорить про це;
- знижується успішність у школі.

Соціальні зміни:

- дитина віддаляється від друзів та тих, з ким проводила час;
- дитина виглядає депресивною — не комунікує з навколишніми, проявляє пасивність;
- може прогулювати школу, посилаючись на погане самопочуття;
- спостерігається замкнутість та однотипність відповідей на питання дорослих;
- батьки можуть скаржитись на те, що дитина зникає з дому;
- дитина різко видалила всі свої профілі у соціальних мережах;

- збільшується кількість екранного часу дитини або вона зовсім відмовляється від перебування в інтернеті;
- у комунікації з'являються нові сленгові слова, які раніше дитина не використовувала;
- зникають або з'являються гроші, у тому числі й цифрові (на картці, на рахунках);
- з'являються іграшки чи подарунки, у тому числі й у цифровому середовищі (наприклад, в онлайн-іграх у дитини з'являються нові речі, нові ігри тощо);
- зміни у зовнішньому вигляді - дитина одягається занадто яскраво або зовсім перестає доглядати за собою;
- у дитини починаються "стосунки" у мережі з тим, кого вона не знає особисто;
- дитина проводить багато часу поза домом або зникає на довгі проміжки часу невідомо куди;
- дитина починає розмови (або цікавиться) темами алкоголю, наркотиків, сексу, сексуальних стосунків не відповідно до віку.

Для того, щоб впевнитись, чи дійсно дитина переживає травматичні події та потребує допомоги від дорослих, слід поговорити з нею.

ОСНОВНІ ПРАВИЛА РЕАГУВАННЯ НА ВИПАДКИ ОНЛАЙН-РИЗИКІВ, ЯКІ МОЖУТЬ ТРАПИТИСЯ З ДИТИНОЮ

Пам'ятайте, що підтримка дорослих є важливою для дітей та підлітків у кризових ситуаціях, хоча їхня поведінка часом може сигналізувати про протилежне. Отже, як говорити з дитиною, яка переживає певний травматичний досвід, пов'язаний з інтернет-простором?

1. Виберіть місце

Виберіть місце, де дитина почуває себе у безпеці і де їй комфортно. Уникайте розмов у присутності того, хто може заподіяти шкоду дитині, у тому числі психологічну. Наприклад, у присутності батьків, якщо ви знаєте, що вони засуджують дитину за її дії.

2. Заспокойте дитину

Заспокойте дитину тим, що ви поруч і вона зараз знаходиться у безпеці.

3. Слідкуйте за своїм тоном під час розмови

Якщо ви почнете розмову повчальним тоном, то можете налякати дитину, і вона, швидше за все, скаже вам те, що ви хочете почути, і не розповість правду про ситуацію, яка з нею трапилась. Намагайтеся зробити розмову невимушеною, це дозволить дитині розслабитись.

4. Ставте відкриті питання

Наприклад, "Поділись, будь ласка, що викликало у тебе такі переживання? Що впливає на твою поведінку останнім часом?". Це не має виглядати як допит дитини чи примус розповісти деталі того, що відбулося. Дозвольте дитині розповісти те, що вона вважає за потрібне.

5. Слухайте та чуйте

Дозвольте дитині розповідати у тому ритмі, якому їй зараз хочеться. Не приймайте всі слова у свій бік - дитина може висловлюватись доволі агресивно. Спробуйте почути, про що саме вона говорить і чого потребує зараз.

6. Уникайте суджень та звинувачень

7. Використовуйте "Я" повідомлення

Замість "Як таке могло трапитись?" - "Я співчуваю, що тобі довелося таке пережити".

8. Будьте терплячі

Пам'ятайте, що ця розмова може викликати багато страхів для дитини. Часом злочинці погрожують тим, що станеться щось страшне, якщо хтось дізнається про їхнє спілкування в інтернеті. Вони навіть можуть погрожувати фізичним насильством щодо дитини чи її близьких.

9. Будьте поруч з дитиною

Скажіть дитині, що вона не самотня, що ви поруч з нею і готові їй допомогти у будь-якій ситуації. Якщо хочете підтримати дитину через фізичний контакт, то перед тим, як обійняти її, запитайте, чи можете ви це зробити.

АЛГОРИТМ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДИТИНІ, ЯКЩО ДИТИНА САМА ЗВЕРНУЛАСЬ ЗА ДОПОМОГОЮ АБО ВИ ДІЗНАЛИСЬ ПРО ВИПАДОК СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В ОНЛАЙНІ ПІД ЧАС КОНСУЛЬТАЦІЇ

Первинна консультація, націлена на захист дитини та відновлення її безпеки

1. Опануйте власні емоції та переживання.

Випадки, що стосуються онлайн-насильства над дітьми, доволі часто викликають багато емоцій та переживань у тих, хто про це дізнається. Для того, щоб надати кваліфіковану допомогу постраждалій дитині, необхідно впоратись із власним емоційним станом, відмежуватись від ситуації, не переносити її на власний досвід чи на власних дітей (“А якби це була моя донька...”).

2. Вислухайте дитину та будьте разом з нею.

Для розв'язання такої проблеми дитині потрібна ваша підтримка та впевненість у тому, яку б помилку вона не зробила, ви будете на її боці, завжди вислухаєте і допоможете.

Говоріть з дитиною без осуду та без злості, дайте дитині відчувати, що ви не будете її критикувати і не покараєте за те, що трапилось.

Наголосіть, що в цій ситуації немає провини дитини.

3. Проінформуйте про важливість збереження доказів.

1 Проінформуйте дитину про важливість збору доказів того, що відбулося: необхідність зробити скріншот екрана комп'ютера чи ноутбука (у тому числі листування та акаунта злочинця), аби було видно дату та час, а також номер картки, на яку вимагали переказати гроші (якщо таке відбулося).

Однак, якщо матеріал містить сексуальний характер, жодним чином не копіюйте та НЕ ПЕРЕГЛЯДАЙТЕ ці матеріали самостійно, оскільки це протизаконно. Скріншот має зробити сама дитина якнайшвидше, поки можна зібрати докази.

2 Поскаржіться адміністрації спільноти на профіль/профілі.

3 У соціальних мережах поскаржіться на контент, що це “Оголене тіло або сексуальна активність, що стосується дітей” або “Матеріали, що зображають сексуальне насильство над дітьми”.

4 Заблокуйте профіль злочинця.

5 Закрийте профіль, сторінку, обмеження коментування сторонніми користувачами у соціальній мережі. Як це зробити та як це захистить дитину, дивіться у наших [Гайдах для батьків](#).

4. Залучіть батьків до захисту дитини.

Повідомте дитині, що для її всебічного захисту є потреба залучити батьків. Також проговоріть з дитиною, які саме кроки ви будете озвучувати батькам та які можуть бути ваші подальші спільні дії.

Для побудови бесіди з батьками використовуйте основні кроки з розділу “Алгоритм реагування та роботи з батьками дитини, яка є постраждалою”.

1 Зверніться до поліції.

Далі зверніться до кіберполіції або в індивідуальному порядку, або через електронне звернення на сайті <https://ticket.cyberpolice.gov.ua/>, де потрібно буде додати скріншоти листування, обміну матеріалами. Такі дії проти дитини — це злочин. Залежно від ситуації це можуть бути різні статті — вимагання, шантажування, розбещення, виготовлення та розповсюдження дитячої порнографії.

ВАЖЛИВО: *попросіть дитину не видаляти матеріали зі свого телефону, бо ця інформація містить дані, які можуть стати у нагоді кіберполіції.*

2 Дитина може відмовитися визнавати злочин проти неї, бо злочинець зманіпулював дитиною так, що вона вважає ситуацію нормальним і звичайним процесом або відчуває свою повну відповідальність. Тому важливо пояснювати дитині, що це не нормально і так не має бути.

Дитина у такій ситуації, звичайно, буде налякана і відчуватиме страх, бо її шантажують чи погрожують, можливо, і фізичною розправою. Особливо важливо розуміти та пояснювати дитині, що шантаж у цій ситуації не закінчиться і буде тільки посилюватися. Ба більше, зазвичай злочинці намагаються шантажувати (погрожувати, вимагати) одразу багатьох постраждалих дітей, тому оперативність та швидкість реагування дасть змогу виявити відразу низку випадків насильства над дітьми в інтернеті, тому звернення до поліції, збір доказів може допомогти розкрити ситуації з насильством щодо інших дітей і врятувати комусь життя.

5. Обговорення плану безпеки в соціальних мережах.

Важливо разом з дитиною побудувати новий план безпеки в інтернеті, який дозволив би їй почуватись більш захищеною. Наприклад, налаштування закритого профілю, куди вона зможе долучати лише тих користувачів, кого знає, або листування виключно з тими, з ким спілкується в реальному житті. Як це зробити та як це захистить дитину, ви можете знайти у наших [Гайдах для батьків](#).

Якщо дитину переслідують в офлайн, то важливо проговорити базові правила безпеки для неї: як дитина дістається до закладу освіти, що робить у критичній ситуації, коли до неї наближається та намагається заговорити незнайома особа, про що має одразу повідомити батьків.

Наступні зустрічі - психологічна підтримка для відновлення психоемоційного стану дитини

Головні аспекти, на які варто звертати увагу під час консультацій:

- Допомогти дитині помітити підтримку навколишніх у цій ситуації через звернення уваги дитини на те, хто знаходиться поруч і підтримує її.
- Зниження у дитини самокритики та звинувачення себе у тому, що відбулося, через проговорення, що у цьому немає її провини. На жаль, від дій злочинця може постраждати будь-яка дитина чи доросла людина.
- Відбудова довіри до світу через відновлення довіри до інших людей.
- Робота зі страхами дитини, які виникли в результаті онлайн-ризиків. Тут можемо використовувати різні метафоричні чи арт-терапевтичні техніки.
- Підтримка дитини в усьому, що стосується ситуації, яка сталася.

На жаль, трапляються ситуації, коли контент може повторно з'явитись в мережі або кривдник може створювати велику кількість профілів і переслідувати дитину й надалі. У таких випадках ми можемо звернути увагу на основні правила безпеки в мережі, наприклад, налаштування сторінки в Instagram на основі правил: https://stop-sexting.in.ua/adult/instagram_guide/

Порадившись із дитиною, потрібно скласти власний план безпеки. Наприклад, це може бути створення нового профілю для спілкування виключно з друзями або перерва у використанні соціальних мереж, розміщення різних аватарок та назв профілів, щоб злочинець не зміг знайти дитину.

Якщо про випадок з дитиною розповіли батьки

Часом батьки звертаються до психолога за допомогою, коли дізнаються, що дитина пережила сексуальне насильство в онлайні.

Насамперед, важливо уточнити в батьків, які кроки вони зробили, коли дізнались про ситуацію: чи зверталися у правоохоронні органи чи до інших спеціалістів, чи розмовляли про онлайн-ризик з дитиною та яким чином відбулася ця бесіда (у якому емоційному стані були батьки під час розмови), чи знає про цей випадок оточення дитини та як на це реагує. Детальніший опис розмови з батьками можете знайти в розділі “Алгоритм реагування та роботи з батьками дитини, яка є постраждалою”.

На початку консультування ми можемо запитати в дитини, чи пояснили їй батьки, чому запропонували зустрітися з психологом. Далі наша робота може будуватись за двома алгоритмами:

Якщо батьки повідомили дитині, з якого питання звернулися до психолога і про що буде консультація.

У першому випадку, коли дитина знає, про що саме буде консультація, треба запитати в неї, чи хотіла б вони про це поговорити. Важливо, не наполягати виключно на цій темі, адже для дитини це може бути доволі травматичний досвід, а ми для неї - чужі люди, яким дитина не довіряє.

Далі йдемо за дитиною в залежності від її відповідей. Якщо дитина не хоче відразу говорити на тему онлайн-ризиків, який трапився з нею, то важливо домовитись з нею про повернення до цієї теми, коли вона відчує готовність до обговорення. Далі ми можемо дізнатись більше про життя та інтереси дитини: що подобається робити у вільний час, який предмет у школі є найулюбленішим, чим захоплюється, що турбує дитину і що вона хотіла б обговорити з вами, окрім онлайн-ризиків.

Якщо дитина дуже замкнута і ви відчуваєте, що важко побудувати контакт, то можна застосувати методи арт-терапії чи метафоричні карти.

Якщо дитина не знає, з якого питання вона відвідує консультацію психолога.

У другому випадку, якщо дитина не знає, з якого питання вона відвідує психолога, то ми можемо озвучити, що батьки занепокоєні станом дитини і хотіли таким чином допомогти їй. Ця зустріч має на меті обговорити її переживання. Чи хотіла би вона цим поділитись? Якщо дитина наразі не готова про це розповісти, то ми поступово налагоджуємо контакт за алгоритмом, який описаний вище. Якщо дитина готова розповісти про те, що з нею відбулось, то можемо використовувати алгоритм первинної консультації, який описаний на початку розділу.

Якщо спеціаліст побачив контент в мережі за участю дитини, з якою працює

Якщо контент шириться мережею, то вірогідніше за все, дитина знає про це. Тому на наступній вашій зустрічі ви можете уточнити у дитини, чи відбулося останнім часом щось, що її засмутило чи викликало інші переживання? Важливо не тиснути на дитину, щоб вона сама розповіла про це. Якщо ви отримали негативну відповідь, то озвучте дитині, що в будь-якому разі вона може звернутись до вас за підтримкою і ви разом сплануєте ваші спільні дії для її безпеки.

Якщо матеріали знаходяться у вільному доступі в інтернеті, то варто звернутись на портал для видалення такого контенту, щоб він не поширювався далі <https://stop-sexting.in.ua/send/> та поскаржитись на нього, якщо побачили це у соціальних мережах.

Що робити, якщо матеріали ширяться закладом освіти?

Важливо пояснити, що зберігання та розповсюдження таких матеріалів є протизаконним та карається у межах Кримінального кодексу України. Для ефективної профілактики поширення таких матеріалів є залучення класного керівника та практичного психолога для підтримки постраждалої дитини та класу.

1. Контроль за розповсюдженням матеріалів через бесіди з дітьми, спостереженням за реакціями інших учнів.
2. Якщо хтось з учнів має матеріали на власних пристроях чи сторінках у соціальних мережах, то важливо провести з ними індивідуальну бесіду з проханням видалити матеріали. Для деяких учнів розповсюдження таких матеріалів може здаватися розвагою або вони бажають навмисно заподіяти шкоду іншим дітям з особистих мотивів: приниження, помста.
3. Якщо матеріали продовжують поширюватись у закладі освіти чи соціальних мережах, то важливо провести індивідуальну бесіду з батьками дитини, яка розповсюджує матеріали.
4. До використання у роботі пропонуємо [профілактичні заходи](#) для педагогічних працівників та батьків.

Алгоритм реагування та роботи з батьками дитини, які є постраждалою

Найімовірніші реакції з боку батьків постраждалої від онлайн-ризиків дитини: самозвинувачення, що вони щось не так зробили чи не проконтролювали дії дитини, присоромлення дитини за вчинок, знецінення почуттів дитини у зв'язку з тим, що трапилось, подальше покарання. Також існує вірогідність батькам почути звинувачення у свій бік, якщо хтось із навколишніх дізнався про випадок.

Важливо пояснити батькам чи родичам, які звернулися до психолога, що в ситуації, що трапилася, немає провини дитини. Злочинці використовують різні маніпуляції для того, щоб наблизитись до дитини та отримати бажане. Навіть дорослі люди не забезпечені від кібербулінгу чи сексуального насильства в онлайні.

У цей момент дитина потребує всебічної підтримки: від родини, профільних спеціалістів, закладу освіти.

Як побудувати розмову з батьками:

- запевнити батьків, що немає ні їхньої провини, ні провини дитини у тому, що сталося;
- обговорити їхній теперішній емоційний стан;
- пояснити переживання дитини доступною для батьків мовою: що саме дитина відчуває, чому саме ці переживання можуть виникати, як підтримати дитину;
- обговорити кроки, як батьки можуть підтримати та захистити дитину:

- 1** Поговорити з дитиною, висловити їй свою підтримку та прийняття дитини такою, якою вона є;
- 2** Обговорити спільний план дій для захисту дитини та попередження можливих схожих випадків;
- 3** Зробити кроки, описані в розділі “Алгоритм надання психологічної допомоги дитині, якщо дитина сама звернулася за допомогою або ви дізналась про випадок сексуального насильства в онлайні під час консультації”.
- 4** Скористатись порадами, як налаштувати безпеку акаунтів дитини і самого пристрою: <https://stop-sexting.in.ua/adult/korysni-materialy/>
- 5** Знайти способи, як батьки можуть побудувати довірливі стосунки з дитиною по-новому, наприклад, домовитись з дитиною про кодове слово, яке на початку бесіди буде означати, що дитина потребує уваги зараз і хоче, щоб її почули;

6 Батькам важливо запитати у дитини, чи вона хоче, щоб про ситуацію, що сталася, знали рідні (брати/сестри). Важливо без згоди дитини не розповідати про це іншим, навіть найближчим людям. Якщо все ж таки хтось із родини дізнався про випадок сексуального насильства в онлайні по відношенню до дитини, то батькам потрібно провести певні межі в залежності від стану дитини. Якщо дитина переживає сильні емоції і не хоче, щоб про це хтось знав, то необхідно це озвучити родичам, щоб вони не розпитували у дитини про деталі події.

ВИСНОВКИ

Фахівці із психічного здоров'я мають усвідомлювати важливість зв'язку онлайн-світу та його впливу на життя і здоров'я дітей. Важливо під час оцінювання потреб не нехтувати питаннями онлайн-світу, тому що онлайн-ризик, про які ми говорили у цьому посібнику, прямо впливають на життя та добробут дітей та їхніх сімей. Фахівцям із психічного здоров'я важливо усвідомлювати зміни щодо використання інформаційних технологій у передовій практиці, які відбуваються швидкими темпами. Щоб уникнути або подолати відставання у питанні цифрових навичок та компетенцій у цифровому середовищі, важливо мати постійний обмін інформацією про переваги та ризики, які можуть спіткати дітей у мережі "Інтернет". Також важливо постійно оновлювати свої знання щодо онлайн-світу.

Звертайте увагу на алгоритми дій у випадках сексуального насильства над дітьми у цифровому середовищі, бо питання онлайн-ризиків потребують певного порядку дій; від швидкості та зрозумілості відповідних кроків залежить подальший стан постраждалої дитини. Злочинці вигадують все нові й нові способи маніпуляції дітьми, які не завжди готові убезпечити себе і не завжди знають способи захисту себе від зловмисників. Існують цілі спільноти злочинців, які обмінюються матеріалами між собою, де зображене сексуальне насильство над дітьми в інтернеті, діляться досвідом, як сховати свій цифровий слід, та інформацією про злочини, що скоюють. Коли дитина постраждала від насильства у мережі, вона буде відчувати страх, замкнутість, стигматизацію від навколишніх, їй можуть погрожувати та шантажувати, тому важливо знати, як спілкуватися з дитиною та її сім'єю. Не звинувачуйте дитину ні в чому та пам'ятайте, що дитина не винна у тому, що вона постраждала від насильства.

Лише співпраця психологів, закладів надання соціальних послуг, закладів освіти, батьків, правоохоронних органів, державних, громадських організацій та всього громадянського суспільства може створити ефективну модель захисту дітей в інтернеті від будь-яких злочинів, у тому числі й пов'язаних із сексуальним насильством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. [Звіт «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні».pdf](#)
2. [Internet Watch Foundation \(IWF\) Annual Report 2022](#)
3. [BREAKING THE SILENCE AROUND SEXTORTION](#)
4. [Sexting Facts & Statistics - How Common is it? Adult and Teenage Sexting Numbers | Bedbible.com](#)
5. [Full article: Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse – a mixed methods study of court verdicts](#)
6. [“All of Me Is Completely Different”: Experiences and Consequences Among Victims of Technology-Assisted Child Sexual Abuse](#)
7. [Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study](#)
8. [КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ](#)